

การพัฒนานาฏกรรมคล้องช้าง โดยการถอดความรู้ จากกระบวนการคล้องช้างของชาติพันธุ์กูยในจังหวัดสุรินทร์

อัคราพร สุขทอง

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนานาฏกรรมคล้องช้างโดยการถอดความรู้จากกระบวนการคล้องช้างของชาติพันธุ์กูยในจังหวัดสุรินทร์” มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อรวบรวมความเป็นมา และพิธีกรรมการคล้องช้างของชาติพันธุ์กูย ในจังหวัดสุรินทร์ 2) เพื่อศึกษากระบวนการคล้องช้างของชาติพันธุ์กูย ในจังหวัดสุรินทร์ 3) เพื่อพัฒนานาฏกรรมคล้องช้าง จากกระบวนการคล้องช้างของชาติพันธุ์กูยในจังหวัดสุรินทร์ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้เทคนิคการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา (Ethnographic Research) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) การประชุมระดมสมองเพื่อถอดองค์ความรู้จากพิธีกรรมและกระบวนการคล้องช้างมาวิเคราะห์และพัฒนาเป็นนาฏกรรมการคล้องช้าง

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า 1) การคล้องช้างมีประวัติความเป็นมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 9 โดยกลุ่มชนชาวกูยซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ในสายตระกูลออสโตรเอเชียติก (Austro-Asiatic) อาศัยอยู่ในแถบเทือกเขาพนมดงรักมีความชำนาญในการจับช้างป่ามาฝึก และเลี้ยงไว้ใช้งาน ในจังหวัดสุรินทร์ นิยมคล้องช้างด้วยวิธีการโพน คือคล้องด้วยเชือกปะกำ ก่อนและหลังการออกเดินทางไปคล้องช้าง จะมีการเซ่นไหว้ศาลปะกำ ทั้งที่บ้านของตนและที่เป็นศูนย์รวม ระหว่างที่คนในครอบครัวออกไปคล้องช้าง สมาชิกในบ้านต้องถือปฏิบัติในข้อห้ามอย่างเคร่งครัด ขณะที่ไปจับช้างเพื่อทำพิธีเบิกป่าเพื่อเป็นทางไปถึงยังแหล่งอาศัยของช้างป่า และเมื่อจับช้างได้ต้องมีพิธีปัดรังควานช้าง โดยใช้ภาษาผีปะกำ 2) กระบวนการคล้องช้างในกลุ่มของหมอช้างจะมีการจัดลำดับความสำคัญของบุคคลจากครูบาใหญ่ สะด้า สะเมียง พระเจ้า แต่ละคนจะมีบทบาทหน้าที่ของตนและต้องเชื่อฟังครูบาใหญ่อย่างเคร่งครัด หมอช้างจะเตรียมอุปกรณ์คล้องช้างและเสบียงอาหารเพื่อทำพิธีเบิกป่าเพื่อสำรวจแหล่งช้างป่า เมื่อคล้องช้างได้และออกจากป่าจะมีพิธีลาป่าและออกจากปะกำ ต่อจากนั้นจะมีพิธีสู่ขวัญช้างเพื่อต้อนรับสมาชิกใหม่ของครอบครัว 3) จากการศึกษาวเคราะห์พิธีกรรมและกระบวนการคล้องช้างของชาวกูยผู้วิจัยจึงไม่ทำองค์ความรู้ที่นำมาพัฒนาสู่ศิลปะการแสดงเพื่อสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตและกระบวนการคล้องช้างที่มีมาตั้งแต่อดีต เนื่องจากในสภาพสังคมปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปทั้งสิ่งแวดล้อม การเมืองการปกครอง

สังคมและเศรษฐกิจ ดังนั้นพฤติกรรมการคล้องช้างจึงเป็นเครื่องมือในการสืบสาน ให้นักเรียนรู้ได้ตระหนักถึงภูมิปัญญาของชาวกูยให้จังหวัดสุรินทร์ได้ความภูมิใจ และคงอยู่ยั่งยืนตลอดไป

Abstract

The purposes of this research are 1) to collect the history of the sacrificial ceremony in catching elephants of the Guays in Surin Province 2) to study the process in doing the sacrificial ceremony in catching elephants in Surin Province 3) to develop the dancing art used in the sacrificial ceremony in catching elephants of the Guays in Surin Province. This research is a qualitative research. The research strategies were: ethnographic research and focus group. The brainstorming process was employed in order to decode the body of knowledge of the sacrificial ceremony in catching elephants and to create dancing arts based on the elephant catching process.

The research found that 1) the elephant catching has begun since the 9th B.C. by the Guay Ethnic group, a tribe living in the area of Phanom Dong Rak Mountain, whose talents were catching and training elephants. The Guays inherited the wisdom in catching, training, and raising elephants. The Guays in Surin catches elephants by using rope called Pagum. The procedures in catching elephants begun before the journey started. For example, they had the ceremony of offerings making to Pagum spirit house (ศาลปะกำ) at home) or the paying of respect to the Pagum spirit (ผีปะกำ) at the center of the house. Also, there were forbidden rules for family members who did not go to catch elephants, such as they had to follow the taboo rules while novices were out to catch elephants in the forest. There was a ceremony called Berk-Pa (พิธีเบิกป่า), which was done when they arrived the place where elephants were gathering. They used Pagum language while catching the elephants. 2) the procedures in catching elephants were conducted by 4 village gurus called Kroo Ba yai, Sadum, Samiang, Paja. Each guru had his own responsibility. The most authoritative is Kroo Ba Yai whom everyone has to respect and follow his command. The gurus would prepare the instruments in catching elephants and provisions. They performed the opening forest ceremony before beginning the journey. The purpose of this ceremony is to help them find elephants gathering place. They had to share elephants they caught and did the "Welcoming Ceremony" for the elephants. 3) The researcher had designed the dancing art based on the

rituals of elephant catching of the Guay people. The dance reflected people ways of life from the past to the present time. Due to the environmental, political, social, and economic change, elephant catching culture was also affected. It is therefore necessary to encourage the new generation to realize of the value of this culture and help to conserve this wisdom.

บทนำ

สุรินทร์ เป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง มีประวัติความมาเป็นยาวนาน นับพันปีตั้งแต่ยุคอาณาจักรขอมโบราณ มีจุดเด่นในด้านความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่มที่อาศัยอยู่ร่วมกันในแหล่งอารยธรรมเทือกเขาพนมดงรัก ได้แก่ เขมร ลาว และกวยหรือ กูย กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ต่างมีภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ในอดีตดินแดนแถบนี้เคยเป็นศูนย์กลางของความเจริญรุ่งเรือง ร่องรอยความเจริญยังคงปรากฏให้เห็นเป็นหลักฐาน ได้แก่ ปราสาทพระวิหาร ปราสาทหินพนมรุ้ง

ชาวกูยหรือกวย เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งในภาษาตระกูลมอญ-เขมร ที่ตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ในบริเวณดังกล่าวมีความสัมพันธ์กันทางประวัติศาสตร์กับไทยมายาวนาน ปัจจุบันพบมากในภูมิภาคอีสานใต้แถบจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ บุรีรัมย์ และอุบลราชธานี รวมทั้งในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว แขวงจำปาสักและแขวงอัตปือ ชาวกูยนิยมปลูกสร้างบ้านเรือนอยู่ในทำเลที่มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่ม ปลูกข้าวเป็นอาชีพหลัก ปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์กูยมีบทบาทสำคัญในการสืบทอดประเพณีความเชื่อที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาสังคมที่โดดเด่นหลายด้านโดยเฉพาะการเลี้ยงช้างที่เรียกกันว่า “กูยอะจิง” หรือกูยเลี้ยงช้าง ซึ่งสืบทอดประเพณีการจับช้างและการเลี้ยงช้างมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ มีความสามารถในการฝึกช้างป่าเพื่อการใช้งานจนกลายเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นเป็นที่สนใจของคนรุ่นหลัง กระทั่งองค์ความรู้และประเพณีเรื่องช้างกับคนได้ถูกพัฒนามาเป็นวิชาคชศาสตร์ในเวลาต่อมา

ชาวกูยในสุรินทร์สามารถจำแนกได้หลายกลุ่ม ได้แก่ “กูยมอไฮ” หรือกูยทำนา อาศัยอยู่ในแถบอำเภอสำโรงทาบ “กูยเบลอ” พบอาศัยอยู่ในแถบอำเภอศีขรภูมิ “กูยอะจิง” หรือกูยเลี้ยงช้าง ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ที่บ้านกระโพ อำเภอท่าตูม จนกลายเป็นชุมชนเลี้ยงช้างที่มีช้างเป็นจำนวนมากเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมคนกับช้างของชาวกูย ภูมิปัญญาในการฝึกและการเลี้ยงช้างที่ถูกสืบทอดต่อกันมา

การคล้องช้างของชาวกูยถือเป็นจารีต ประเพณี และวิถีชีวิต ที่มีระเบียบแบบแผนอย่างชัดเจน ชาวกูยทุกคนจะต้องถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ในอดีตการคล้องช้างเป็นพิธีที่ยิ่งใหญ่ มีการจัดโครงสร้างการบริหารงาน มีการแบ่งบทบาทหน้าที่เป็นขั้นเป็นขั้นตอน มีพิธีกรรมหลายอย่างที่เป็นศาสตร์และไสย การเตรียมการคล้องช้างป่า หมอเฒ่า หรือครูบาเฒ่า จะสั่งบรรดาหมอช้างและมะให้เตรียมพร้อมโดยแบ่งช้างต่อ ออกเป็นสามกลุ่ม คือ กลุ่มหมอสดำ กลุ่มหมอเสียดิง โดยจะเคลื่อนช้างต่อ ขยายปีกกา โอบ

ไล่ช้างป่า ไปยังจุด ที่กำหนด โดยมีกลุ่มครูบาใหญ่ อยู่กลาง หมอช้าง จะถือไม้ค้ำจาม ที่ปลายมีบ่วงบาต ติดอยู่ เมื่อได้จังหวะ ก็รีบสอดไม้ค้ำจามที่ติดบ่วงบาตไปรับกับเท้าช้างป่า ที่ก้าวเหยียบลงไป จากนั้น หมอช้าง จะกระตุกบ่วงบาต ให้รัดติดเท้าช้างป่า หลังจากช้างต่อกับช้างป่าออกแรงดิ้นกันไปกันมาสักพัก จนอ่อนแรง มะที่นั่งอยู่ท้ายช้าง ก็จะลงไปจับเชือกบาตไปผูกช้างป่าที่จับได้ไว้กับต้นไม้ใหญ่ ในป่าหรือ เสาตะลุง

เรื่องราวความเป็นมาของประเพณีการคล้องช้างป่าและการเลี้ยงช้างของชาวกูยจึงเป็นองค์ความรู้ที่มีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะควรค่าแก่การอนุรักษ์สืบสานให้คงอยู่ การถ่ายทอด

การพอนช้าง

เรื่องราวพิธีกรรมการคล้องช้างของชาวกูยสุรินทร์ ด้วยลีลา ท่าทางของนาฏศิลป์ก็เป็นอีกแนวทางหนึ่ง ซึ่งจะสามารถสื่อสารและสืบทอดให้คนรุ่นหลังได้ เห็นถึงเรื่องราวความเป็นมาตลอดทั้งประเพณีและ พิธีกรรมในการคล้องช้างและการเลี้ยงช้างของชาวกูยในจังหวัดสุรินทร์ ด้วยเหตุนี้การศึกษา “การพัฒนา นาฏกรรมคล้องช้างโดยการถอดความรู้จาก กระบวนการคล้องช้างของชาติพันธุ์กูยในจังหวัด สุรินทร์” จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งเพื่อที่จะ สร้างสรรค์และจรรโลงจารีตประเพณีที่เกิดจากภูมิ ปัญญาท้องถิ่นและทรงคุณค่านี้ไว้ให้ดำรงคงอยู่ได้ อย่างยั่งยืนสืบไป

วัตถุประสงค์การวิจัย :

- 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและพิธีกรรมการคล้องช้างของกลุ่มชาติพันธุ์กูย ในจังหวัด สุรินทร์
- 2) เพื่อศึกษากระบวนการคล้องช้างของชาติพันธุ์กูย ในจังหวัดสุรินทร์
- 3) เพื่อพัฒนาการแสดงนาฏกรรมคล้องช้าง ของกลุ่มชาติพันธุ์กูย ในจังหวัดสุรินทร์

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ครอบคลุมพื้นที่ 2 หมู่บ้านคือ บ้านตากกลางและบ้านกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัด สุรินทร์โดยกำหนดเป้าหมาย ไว้ดังนี้

- 1) ประชากรได้แก่ ชาวกูยเลี้ยงช้างบ้านตากกลางและบ้านกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
- 2) กลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาในครั้งนี้ ประกอบด้วย หมอช้าง ควาญช้างและ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในหมู่บ้านตากกลางและบ้านกระโพ จำนวน 20 คน (อาจมีการเพิ่มเติมได้โดยยึดความ สมบูรณ์ของข้อมูลการวิจัย)

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนานาฏกรรมคล้องช้าง โดยการถอดความรู้จากกระบวนการคล้องช้างของชาติพันธุ์กูยในจังหวัดสุรินทร์” เป็นกระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนาเป็นศิลปะการแสดงท้องถิ่น โดยการศึกษาถอดองค์ความรู้จากกระบวนการคล้องช้างของภูมิปัญญาท้องถิ่นชาวกูยในจังหวัดสุรินทร์มาประดิษฐ์เป็นนาฏกรรมคล้องช้าง

ขั้นตอนการวิจัย มีดังนี้

- 1) การศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและสร้างเครื่องมือ
- 2) การเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ในพื้นที่ 2 หมู่บ้านคือ บ้านตากกลางและบ้านกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
- 3) การวิเคราะห์ข้อมูล และร่างต้นแบบนาฏกรรมการแสดงคล้องช้าง
- 4) การประชุมระดมสมองภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการคล้องช้าง นักวิชาการ และผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อพิจารณาพิจารณากำหนดรูปแบบการแสดงนาฏกรรมคล้องช้าง
- 5) การพัฒนาการแสดงนาฏกรรมคล้องช้างฉบับสมบูรณ์
- 6) การสรุปผล และรายงานการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ สังเกต ระหว่างผู้วิจัยกับหมอช้าง ความรู้ช้าง ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการแสดง นักดนตรีพื้นเมือง และด้านพิธีกรรมการคล้องช้างที่บ้านตากกลางและบ้านกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ โดยให้ที่ประชุมมีส่วนร่วมเสนอความคิดเห็นด้วยการประชุมระดมสมองเพื่อกำหนดรูปแบบการแสดงนาฏกรรมคล้องช้าง ของชาติพันธุ์กูยในจังหวัดสุรินทร์

การวิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลมาเขียนแบบพรรณนาวิเคราะห์รวบรวม จำแนก แยกแยะ จัดหมวดหมู่ เพื่อกำหนดรูปแบบการแสดงนาฏกรรมคล้องช้างของกลุ่มชาติพันธุ์กูยในจังหวัดสุรินทร์โดยใช้การพรรณนา วิเคราะห์ ดังนี้

- 1) วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลโดยสัมภาษณ์ สังเกต และมีส่วนร่วมในการวิจัยระหว่างคณะผู้วิจัยกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการแสดง นักดนตรีพื้นบ้าน และด้านพิธีกรรมคล้องช้าง
- 2) วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและเก็บข้อมูลภาคสนาม ประชุมนำเสนอเพื่อพิจารณากำหนดรูปแบบการแสดงนาฏกรรมคล้องช้างและจากการให้ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนานาฏกรรมคล้องช้าง โดยการถอดความรู้จากกระบวนการคล้องช้างของชาติพันธุ์กูยในจังหวัดสุรินทร์” สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

- 1) การคล้องช้างมีประวัติความเป็นมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 9 จากจารึกสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 2 พบหลักฐานที่แสดงว่ามีกลุ่มคนที่อาศัยอยู่บริเวณเขาพนมดงรักซึ่งมีความชำนาญในการจับช้าง ผูกและเลี้ยงช้าง กลุ่มชนดังกล่าวเรียกกันว่าชาวกูย กูยดำเรียดหรือกูยอะจิง เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ในสายตระกูล

ออสโตรเอเชียติก (Austro-Asiatic) มีภาษาพูดในภาษาตระกูลมอญ – เขมร (Mon-Khmer) ชาวญวณอาศัยอยู่ในดินแดนแถบนี้มาก่อนที่อาณาจักรเจนละจะรุ่งเรือง ชาวญวณสืบทอดความรู้และภูมิปัญญาวัฒนธรรมการคล้องช้าง การเลี้ยงช้างและการฝึกช้างจากรุ่นสู่รุ่นมานานนับแต่อดีตจนกลายเป็นอัตลักษณ์โดดเด่นเฉพาะตนแห่งวิถีชีวิตคนกับช้างที่เต็มไปด้วยจิตวิญญาณและความผูกพันที่ช้างเปรียบเสมือนหนึ่งสมาชิกของครอบครัว ชาวญวณในจังหวัดสุรินทร์ นิยมคล้องช้างด้วยวิธีการโพน คือคล้องด้วยเชือกปะกำ พื้นที่ในการคล้องช้างเป็นผืนป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ในแนวเทือกเขาพนมดงรัก เรียกกันว่า ป่าดงกะลอ ป่าเปรสะสะ ปัจจุบันอยู่ในเขตประเทศกัมพูชา ซึ่งเป็นแหล่งชีวมณฑลขนาดใหญ่ของช้างป่า ชาวญวณมีพิธีกรรมในการคล้องช้างนับตั้งแต่ก่อนออกเดินทางคือการเซ่นไหว้ศาลปะกำที่บ้านพิธีเซ่นไหว้ปะกำที่เป็นจุดรวม ขณะที่คนในครอบครัวที่ออกไปคล้องช้างจะต้องถือปฏิบัติในข้อชะล่า (ข้อห้าม) อย่างเคร่งครัด มีพิธีเบิกป่าเมื่อเดินทางไปถึงแหล่งอาศัยของช้างป่า เมื่อจับช้างป่าได้ต้องมีพิธีสารภาพบาปและปัดรังควาญช้าง การใช้ภาษาผีปะกำในขณะที่ออกไปคล้องช้าง พิธีกรรมการประชิดมอช้างเพื่อแต่งตั้งและการเลื่อนตำแหน่ง การเซ่นไหว้และออกจากปะกำเมื่อเดินทางกลับมาถึงบ้าน ซึ่งนับเป็นภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่ายิ่งของชาวญวณเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์

2) กระบวนการคล้องช้างของชาวญวณ หมอช้างจะเตรียมอุปกรณ์คล้องช้างและเสบียงอาหารที่จะไปคล้องช้าง ปฏิบัติตนตามพิธีกรรมต่างๆ อย่างเคร่งครัด แล้วจึงเคลื่อนขบวนเดินทางไปสู่ป่าบางครั้งใช้เวลาเป็นแรมเดือนในการเดินทางผ่านเทือกเขาพนมดงรักเพื่อลงไปยังช้าง การทำพิธีเบิกป่าเพื่อสำรวจแหล่งของช้างป่า เมื่อพบโขลงช้างป่าจะมีแนวปฏิบัติที่หมอช้างทุกคนต้องปฏิบัติ การเชื้อฟังครุบาใหญ่หรือติญาซึ่งเป็นผู้นำ เมื่อคล้องช้างได้และออกจากป่าจะมีพิธีลาป่าและออกจากปะกำ การแบ่งปันช้างที่จับมาได้ การส่งขวัญช้างและการฝึกช้างใหม่เพื่อต้อนรับเข้าสู่สมาชิกของครอบครัว ในปัจจุบันองค์ความรู้และภูมิปัญญาเกี่ยวกับกระบวนการคล้องช้างเหลือเพียงตำนานที่อยู่ในความทรงจำของคนรุ่นเก่าชาวญวณที่นับวันจะเหลือน้อยลงทุกที

3) ผลจากการศึกษาวิเคราะห์พิธีกรรมและกระบวนการคล้องช้างของชาวญวณโดยการประชุมระดมสมองจากผู้ที่เกี่ยวข้องกับช้างหลายฝ่าย เช่น หมอช้างบ้านตากกลางผู้เคยมีประสบการณ์ในการจับช้างด้วยตนเอง ความรู้ผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาและนักดนตรีพื้นบ้าน รวมทั้งผู้ทรงคุณวุฒิในชุมชน ได้ถูกนำมาพัฒนามาเป็นรูปแบบการแสดงนาฏกรรมคล้องช้าง โดยผู้วิจัยได้ประดิษฐ์คิดค้นทำรำดนตรีและการแต่งกายให้สอดคล้องกับภูมิปัญญาช้างของชาวญวณ สรุปรูปเป็นขั้นตอนและองค์ประกอบได้ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมตัวเพื่อคล้องช้างป่า มีพิธีกรรมเซ่นไหว้ผีปะกำ เสี่ยงทายคางไก่ และจัดเตรียมเสบียงอาหารอุปกรณ์ประกอบการคล้องช้าง เพื่อเดินทางเข้าป่าลึก

ขั้นตอนที่ 2 กระบวนการคล้องช้าง หมอช้างประกอบพิธีกรรมเบิกป่า ทำการคล้องช้าง และพิธีอำลาป่า และพิธีบายศรีสู่ขวัญต้อนรับหมอช้างใหม่และนำคณะช้างป่าเข้าสู่หมู่บ้าน

ผู้แสดง ประกอบด้วย 1) หมอช้าง (กำลวงฟีด) 2) หมอช้าง (ควาญมะ) 3) ช้างต่อ (ช้างบ้าน)
4) ช้างจำฝูง (ช้างป่า) 5) ช้างบริวาร (ช้างป่า) 6) สตรีชาวบ้าน

ดนตรีและเพลงที่ใช้แสดงนาฏกรรมคล้องช้าง ดนตรีประกอบการแสดง ใช้วงดนตรีกันตรึม
เครื่องดนตรีประกอบด้วย ปี่สไล (ปี่ไฉน) ตั้ว (ซอพื้นบ้าน) สก๊ว (กลองสองใบ) ฉิ่ง ฉาบ บรรเลง
ผสมผสานกับ พิณ แคน ซอ และเพิ่มเติมการเป่าสะไน (เสนาะเกล) ประกอบการบรรเลง โดยใช้บท
เพลงต่อไปนี้ ได้แก่ เพลงรำพาย เพลงจีดตักตั่ว เพลงตำไไวโยไลโด เพลงอ้ายยกกลาย เพลงอัญของแสนงอน
เพลงบายศรี

ด้านเครื่องแต่งกาย การแต่งกายของนักแสดงจะใช้เครื่องแต่ง
กายที่สื่อให้เห็นว่าเป็นช้าง เช่น การครอบหัวช้าง หรือการใช้สีของ
ผ้าถุงเป็นสีเทา - ดำ โดยเน้นการใช้ผ้าไหมสุรินทร์เป็นหลัก หมอช้าง
ชาวภูยาก็จะใช้ผ้ากะเนียวถุงโจงกระเบน ไม่สวมเสื้อ คล้องขนกที่คอ
และคาดเอวด้วยห่อผ้าลายขีดภายในบรรจุเครื่องรางของขลังต่าง ๆ
มากมาย สตรีชาวบ้านนุ่งผ้าไหมจิกกระโฮล สวมเสื้อแขนกระบอกสี
ดำขลิบแดง ห่มสไบสีขาวพาดเฉียง

อุปกรณ์การแสดงที่ใช้เป็นอุปกรณ์ที่หมอช้างใช้เป็นเครื่องมือ
สำหรับคล้องช้างป่าและอุปกรณ์สำหรับประกอบพิธีกรรมในการคล้อง
ช้าง ประกอบด้วย เชือกปะกำ ไม้คันทาม สายลำโยง ตะขอสับช้าง
บายศรี ต้นกล้วย ต้นอ้อย ข้าวสาร หมากพลู มวนบุหรี่ สไน

การแต่งกายหมอช้าง

เชือกปะกำ

ทามคอ

สายลำไย

สโน

ทำรำนฏกรรมคล้องช้าง

ผลการศึกษาทำให้ทราบประวัติความเป็นมารวมทั้งกระบวนการและพิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับการคล้องช้างของชาวกูยในจังหวัดสุรินทร์ และนำมาพัฒนาประดิษฐ์เป็นการแสดงนาฏกรรมคล้องช้างที่หล่อหลอมมาจากภูมิปัญญาเกี่ยวกับช้างของชาวกูยในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นการส่งเสริมและอนุรักษ์ภูมิปัญญาช้าง วิถีชีวิตคนกับช้างของชาวกูยและชุมชนชาวช้างในจังหวัดสุรินทร์ให้คงอยู่อย่างมั่นคงสืบไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.(2545). **หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544**. กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2546). **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2545 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 พร้อมกฎกระทรวงที่เกี่ยวข้อง และพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. ๒๕๔๕**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.).
- เครือจิต ศรีบุญนาค. (2534). **นาฏศิลป์พื้นเมืองและการละเล่นพื้นเมือง**. สุรินทร์ : สถาบันราชภัฏสุรินทร์.

จรรยา ศรี วีระวานิช. (2526). **การสอนและการจัดการแสดงละครเพื่อการศึกษา**. กรุงเทพฯ : ชวินและคณะ.

ทิตนา แหมมณี.(2545). **ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เทวธิดา กลางหล้า และคณะ.(2550) **เรียมกันตรึม : กรณีศึกษาของกลุ่มชนชาวอีสานใต้**. กรุงเทพมหานคร:ภาควิชานาฏศิลป์ศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์.

พจนีย์ กงตาล. (ม.ป.ป.).**ชุดการเรียนรู้วิชา นาฏ 101 (สุนทรียะของนาฏศิลป์ไทย)**. สุรินทร์: วิทยาลัยครูสุรินทร์.

พรรณราย คำโสภา.(2540). **กันตรึมกับเพลงประกอบการแสดงพื้นบ้านจังหวัดสุรินทร์**. สุรินทร์ : สถาบันราชภัฏสุรินทร์.

พันธ์ทิพย์ ทองอ่วม. (2535). **สุนทรีทางนาฏศิลป์ไทย**. สุรินทร์ : วิทยาลัยครูสุรินทร์.

พาณี สีสว. (2540). **สุนทรียะของนาฏศิลป์ไทย**. กรุงเทพมหานคร : ชนะการพิมพ์.

ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏจังหวัดนครสวรรค์. (2539). **การวิเคราะห์เพลงประกอบการละเล่นเพลงพื้นบ้านจากตำบลภูเขาทอง อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์**. นครสวรรค์ : โรงพิมพ์สุตช่วงศิลป์.

สังคม พรหมศิริ. (2549). **การฟ้อนนาฏยประดิษฐ์พระธาตุศรีสองรัก**. เลย : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2532). **ร้องรำทำเพลง : ดนตรีและนาฏศิลป์ของชาวสยาม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิษณุเศ.

อัจฉรา ภาณุรัตน์. (2539). **เส้นทางช้างสุรินทร์**. สุรินทร์ : รุ่งธนเกียรติออฟเซต.

ห้องสมุดเฉลิมราชกุมารี.(2536). **พิธีเปิดห้องสมุดประชาชนที่ระลึกเฉลิมราชกุมารี อำเภอศีขรภูมิ และ อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์**. สุรินทร์ : โรงพิมพ์รุ่งธนเกียรติออฟเซต.

จังหวัดสุรินทร์.(มปป.).**"ชาวภูยกับช้าง"** [ออนไลน์].เข้าถึงได้จาก : <http://www.fortunecity.com/Greenfield/drongo/908/kankhong.html>. สืบค้นเมื่อ 7 มิถุนายน 2550.

สัมภาษณ์

บุญ ศาลางาม, บ้านตากกลาง อำเภอท่าตูม, อายุ 80 ปี, เพศชาย, ๑๓ มีนาคม ๒๕๕๔
 หมิว ศาลางาม, บ้านตากกลาง อำเภอท่าตูม, อายุ 80 ปี, เพศชาย, ๑๓ ตุลาคม ๒๕๕๓
 บุญศรี ศาลางาม, บ้านตากกลาง อำเภอท่าตูม, อายุ 84 ปี, เพศชาย,
 ไพร ศาลางาม, บ้านตากกลาง อำเภอท่าตูม, อายุ 70 ปี, เพศชาย,